

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΝΙΚΟΣ ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ

Σωτήρης Αλεξίου¹, Γιώργος Συμεωνίδης,

Γιώργος Αγγέλης²

Η πανδημία ως αστάθμητη συνθήκη στην ιστορική ροή

Ενότητα 1: Ο «αστάθμητος παράγοντας» της ιστορίας

Η ιστορία αποτελείται από ένα συνεχές μοναδικών στιγμών και γεγονότων. Η ανάλυση και η παραγωγή συμπερασμάτων απαιτεί την προσέγγιση των ιστορικών στιγμών ως μονάδες. Απαιτεί την απόσπαση μιας εποχής, μιας στιγμής, ενός γεγονότος από το ιστορικό συνεχές. Ταυτόχρονα απαιτεί τη μη διάκριση των στιγμών της σε σημαντικές και ασήμαντες, γιατί *«τίποτε απ' όσα συνέβησαν κάποτε δεν πρέπει να θεωρείται χαμένο για την ιστορία»*³.

Η μεθοδολογία αυτή είναι που μας δίνει τη δυνατότητα να μπορούμε να αναλύσουμε τις σχέσεις εξουσίας, τις κυρίαρχες πρακτικές, τα διακυβεύματα, την ένταση της κοινωνικής σύγκρουσης, τις κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές.

¹ Γραμματέας Κ.Σ. Νεολαίας ΣΥΡΙΖΑ

² Μέλη Κ.Σ. Νεολαίας ΣΥΡΙΖΑ

³ Walter Benjamin, «Κείμενα 1934 – 1940» στο: *Για την έννοια της Ιστορίας*, μτφ. Γιώργος Φαράκλας, Αριστείδης Μπαλτάς, ΑΓΡΑ: 2019, Αθήνα, σ. 81.

Μόνο έτσι θα αποκομίσουμε τη χρήσιμη γνώση του παρελθόντος, που πάντα είναι κρίσιμη σε τέτοιες έντονες και οριακές στιγμές. Παράλληλα πάντα, με τη μόνη βεβαιότητα πως ο κινητήριος μοχλός της ιστορίας είναι η ταξική πάλη⁴.

Η συζήτηση για την σημασία του αστάθμητου στις σύγχρονες κοινωνίες έχει πολλές όψεις. Αναφερόμαστε σε μεγάλες φυσικές καταστροφές, σε μεγάλες λαϊκές κινητοποιήσεις, σε οικονομικές κρίσεις, σε πολιτικές και πολιτιστικές επαναστάσεις, σε τεχνολογικές μεταβολές, σε μεγάλες επιδημίες. Με τη μοναδικότητά του, την όξυνση της κοινωνικής σύγκρουσης, το αστάθμητο, διαλύει το υπάρχον κοινωνικό συμβόλαιο, μεταβάλλει το συσχετισμό δύναμης και γεννά έναν νέο γύρο κοινωνικών συγκρούσεων⁵.

Υπό αυτό το πρίσμα οφείλουμε να αναλύσουμε και τη σημερινή κατάσταση. Κανείς δεν μπορούσε να προβλέψει ότι μία πανδημία θα μπορούσε να οδηγήσει το ένα τρίτο του παγκόσμιου πληθυσμού σε καραντίνα και θα απειλούσε με αναστολή, για άγνωστο χρονικό διάστημα, τις εμπορικές συναλλαγές και την αγορά παγκοσμίως, βάζοντάς μας μπροστά στον κίνδυνο ενός παγκόσμιου κραχ. Είναι ξεκάθαρο πως η σημερινή κατάσταση θα αφήσει το αποτύπωμά της και θα οδηγήσει σε ευρύτερους μετασχηματισμούς. Το μέγεθος αλλά και η χρονική έκτασή της θα καθορίσουν το πόσο έντονο θα είναι το αποτύπωμα αυτό. Αναφερόμαστε σε κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές που θα παραχθούν από μια κρίση διαφορετική από ό,τι έχουμε συνηθίσει. Αν η αυτορρύθμιση της αγοράς ήταν ένα ψέμα πριν, τώρα είναι ανέκδοτο. Τα ερωτήματα που γεννιούνται για την οικονομική κατάσταση μετά την πανδημία είναι πολλά. Είναι όμως λάθος «να γράφουμε συνταγές για τα μαγειρεία του μέλλοντος»⁶. Είναι αδύνατο να απαντήσουμε σε ερωτήματα που ακόμη δεν έχουν καν τεθεί.

Κάθε κρίση, όποια μορφή και διαστάσεις και να έχει, αμφισβητεί και επαναπροσδιορίζει τους κανόνες, τις προτεραιότητες και τις ισορροπίες⁷. Με αυτόν

⁴ Karl Marx, Friedrich Engels , *Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*, εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, σ. 25-26.

⁵ Γιώργος Φουρτούνης, «Δομή, Αστάθμητο και Βία» στο: *Θέσεις*, τ. 102, Αθήνα Ιανουάριος-Μάρτιος 2008.

⁶ Karl Marx, «Το προτσές παραγωγής του κεφαλαίου» στο: *Το Κεφαλαίο - Κριτική της πολιτικής οικονομίας*, μτφ: Παναγιώτης Μαυρομάτης, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 2002, τομ. 1, σ. 23.

⁷ Η έννοια του «μετασχηματισμού»: Αντόνιο Γκράμσι και Καρλ Πολάνυι, στο: *Νόημα, υποκείμενα και χώροι του Μετασχηματισμού*, μτφ. Β. Λυσικάτου, 2010, Φλωρεντία.

τον τρόπο γεννιούνται ρωγμές και δημιουργούνται μοναδικές ευκαιρίες προς πάσα κατεύθυνση. Ευκαιρίες να παραχθούν αλλαγές που ο προηγούμενος συσχετισμός δύναμης δεν επέτρεπε. Τα ιστορικά γεγονότα που ακολουθούν και η ανάλυση τους δεν είναι προσπάθεια δημιουργίας αναλογιών μέσα στην ιστορία. Άλλωστε σύμφωνα με τον Λένιν, «κάθε αναλογία στην ιστορία είναι πάντοτε ανεπαρκής». Αντιθέτως, διαβάζοντας στιγμές της ιστορίας του παρελθόντος, προσπαθούμε να εξάγουμε συμπεράσματα λαμβάνοντας πάντα υπ' όψιν μας τη μοναδικότητά τους.

Ενότητα 2: 3+1 κρίσεις ως ευκαιρία

Το Σοκ και το Δέος συνιστούν ενέργειες οι οποίες συνεπάγονται φόβους, κινδύνους και καταστροφές που αδυνατούν να κατανοήσουν οι άνθρωποι στη πλειονότητα τους, αλλά και συγκεκριμένα στοιχεία/ τομείς της κοινωνίας της απειλής ή της ηγεσίας της. Η φύση, με τη μορφή καταιγίδων, ανεξέλεγκτων πυρκαγιών, λιμών και ασθενειών, μπορεί να προκαλέσει Σοκ και Δέος.⁸

-Το στρατιωτικό δόγμα για τον πόλεμο των ΗΠΑ στο Ιράκ.

A: «Το τσουνάμι του 2004»⁹

2^{6η} Δεκεμβρίου 2004. Σεισμός μεγέθους 9.1-9.3 της κλίμακας ρίχτερ χτυπάει τον Ινδικό Ωκεανό, βόρεια του νησιού Σουμάτρα της Ινδονησίας. Τον έντονο

Διαθέσιμο στο: <https://www.transform-network.net/el/publications/periodiko/overview/article/journal-072010/transformation-antonio-gramsci-and-karl-polanyi/>

⁸ Naomi Klein, *Το Δόγμα του Σοκ – Άνοδος του καπιταλισμού της καταστροφής*, μτφ: Άγγελος Φιλιππάτος, Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα, 2010, σ. 15.

⁹ Ο.π., σ. 517.

αυτό σεισμό ακολουθεί τσουνάμι, με κύματα ύψους έως και 30 μέτρων. Το φυσικό φαινόμενο πλήττει 15 χώρες με τελικό απολογισμό θυμάτων περίπου 250.000 άτομα και ανυπολόγιστες υλικές ζημιές.

Σημαντικές καταστροφές συνέβησαν και στην ακτογραμμή της Σρι Λάνκα. Στο μεγάλο μέρος της υπήρχαν ξενοδοχεία και οι κατοικίες των ψαράδων που παραδοσιακά ήταν εγκατεστημένοι στη περιοχή. Εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι ήταν στοιβαγμένοι σε προσωρινούς καταυλισμούς σε πραγματικά άθλιες συνθήκες. Οι ψαράδες αποτέλεσαν τη μεγάλη πλειοψηφία των θυμάτων, με τα ποσοστά να φτάνουν το 80% - 90% των θυμάτων.

Η επόμενη μέρα, μετά τη καταστροφή, βρήκε τις πληγείσες οικογένειες των ψαράδων, που συντηρούταν πλέον αποκλειστικά από κρατικό επίδομα, να αποπειρώνται να επιστρέψουν στις περιοχές τους. Άνθρωποι που πάλευαν να ξαναχτίσουν τα σπίτια τους, να ξαναφτιάξουν τις ζωές τους. Η κυβέρνηση και τα ισχυρά οικονομικά συμφέροντα, όμως, είχαν άλλα σχέδια. Απαγορεύτηκε η οικοδόμηση κτιρίων σε απόσταση 200 μέτρων από την ακτογραμμή. Η επιβολή αυτή ορίστηκε ως «ουδέτερη ζώνη» για τη προστασία από το τσουνάμι. Οι πληγείσες οικογένειες των ψαράδων, συμμορφώθηκαν με την απόφαση και παρέμειναν εγκλωβισμένες στους καταυλισμούς.

Όμως η επιβολή της «ουδέτερης ζώνης» δεν ήταν ίδια για όλους. Το τσουνάμι και οι καταστροφές που προκλήθηκαν λειτούργησαν ως ευκαιρία για τα μεγάλα ξενοδοχεία. Ήδη αρκετά χρόνια πριν το τσουνάμι είχε επιχειρηθεί η απομάκρυνση των ψαράδων. Στο μοντέλο ανάπτυξης των Real Estate και των ακριβών και χλιδατών ξενοδοχείων δεν υπήρχε χώρος για τους τοπικούς ψαράδες και τις «παράγκες τους». Το τσουνάμι έλυσε αυτό το πρόβλημα. Κοινωνική συναίνεση υπήρξε και άνοιξε ο δρόμος για τις μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες.

Η Σρι Λάνκα δεν ήταν η εξαίρεση. Παρόμοια περιστατικά αρπαγής της γης και αλλαγής νομοθεσίας έγιναν στην Ταϊλάνδη, στις Μαλδίβες και στην Ινδονησία. Ένα χρόνο μετά από την 26η Δεκεμβρίου του 2004, η Action Aid δημοσιοποίησε μια εκτενή μελέτη για 50.000 επιζήσαντες σε 5 χώρες όπου ακολουθήθηκε η ίδια τακτική: Απαγορεύτηκε η αναδόμηση για τους κατοίκους, υπογράφηκαν χιλιάδες συμβάσεις δόμησης με ξενοδοχειακούς κολοσσούς, οι πληγέντες στοιβάχθηκαν σε προσωρινούς καταυλισμούς φυλαγμένοι από τον στρατό, ενώ καθυστερούσαν οι εκδόσεις οικοδομικών αδειών ή η παραχώρηση ακινήτων.

Η μεγαλύτερη όμως ευκαιρία παρουσιάστηκε στις Μαλδίβες. Ένα σύμπλεγμα 200 νησιών όπου η οικονομική δραστηριότητα στηρίζεται στον τουρισμό (τροπικές διακοπές), με νησιά-θέρετρα που σε μερικές περιπτώσεις νοικιάζονται και ολόκληρα. Το ποσοστό των εσόδων του κράτους φτάνει το εντυπωσιακό 90%. Η κυβέρνηση του Γκαγιούμ είχε προσπαθήσει πολλές φορές να μεγαλώσει το αριθμό των νησιών-θερέτρων. Όμως πάντα έβρισκε αντιστάσεις στους ιθαγενείς ψαράδες. Η κυβέρνηση προσπάθησε με κάθε τρόπο να διαπραγματευτεί. Τα μικρά νησιά που κατοικούσαν οι ιθαγενείς ήταν οι τέλειοι «εξωτικοί» προορισμοί για τις ελίτ. Το τσουνάμι γέννησε την τέλεια ευκαιρία.

B: «Όταν έσπασαν τα φράγματα»

Επιτέλους ξεμπερδέψαμε με το ζήτημα της κοινωνικής στέγης στη Νέα Ορλεάνη. Εμείς δε μπορούσαμε να το κάνουμε, αλλά το έκανε ο Θεός.¹⁰

-P. Μπέικερ, Ρεπουμπλικάνος Βουλευτής.

Την 29^η Αυγούστου του 2005 ο τυφώνας «Κατρίνα» χτυπά την Νέα Ορλεάνη. Τα περιμετρικά φράγματα της πόλης διαλύονται και η ισχυρή βροχόπτωση βυθίζει το 80% της πόλης. Σπίτια και υποδομές καταστρέφονται ενώ ο απολογισμός των νεκρών αγγίζει τους 1800.¹¹ Εκατοντάδες χιλιάδες κάτοικοι, στη πλειοψηφία τους φτωχοί αφροαμερικάνοι, εγκαταλείπουν την πόλη. Η ανεργία και οι διαλυμένες περιουσίες τους εξωθούν στη μαζική φυγή. Η Νέα Ορλεάνη χάνει το 50% του πληθυσμού της σε ελάχιστο χρονικό διάστημα. Ανεπανάληπτη τραγωδία. Τα δημόσια κτίρια δεν έμειναν έξω από τη καταστροφή. Όλα τα σχολεία της πόλης ήταν ερείπια.

Η κυβέρνηση Μπους, πιστή στη νεοφιλελεύθερη ατζέντα της, βλέπει την τραγωδία ως ευκαιρία. Τα δημόσια σχολεία, όπως και η κοινωνική στέγη στην Νέα Ορλεάνη αποτελούσαν αγκάθια στο σχέδιο που ήδη από τα τέλη του προηγούμενου

¹⁰ Ο.π., σ. 16.

¹¹ Ο.π., σ. 18.

αιώνα υλοποιούσαν. Με γρήγορες κινήσεις, υπογράφονται συμβάσεις εκατομμυρίων δολαρίων που μετατρέπουν τα δημόσια σχολεία σε ιδιωτικά. Νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου διευθύνουν τα επιδοτούμενα ιδρύματα με μόνο σκοπό τη παραγωγή κέρδους.

Η κοινωνία της Νέας Ορλεάνης φαίνεται σε πρώτη φάση να μην αποδέχεται τη νέα κατάσταση. Οι Αφροαμερικάνοι γονείς αντιλαμβάνονται πως θα απωλέσουν το δικαίωμα στη δημόσια και δωρεάν παιδεία, ξεσηκώνονται. Όμως η ευκαιρία για τη ριζική αναδιάρθρωση του συστήματος εκπαίδευσης είχε γεννηθεί. Τα φράγματα αργούν να επισκευαστούν αλλά η αναδόμηση των σχολείων γίνεται με ταχύτατους ρυθμούς. Οι αριθμοί σοκάρουν. Σε διάστημα 19 μηνών τα 123 δημόσια σχολεία μειώνονται σε 4 ενώ τα 7 επιδοτούμενα – ιδιωτικά σχολεία, γίνονται 31. Το συνδικάτο των εκπαιδευτικών μπαίνει και αυτό στο μάτι του κυκλώνα. Η συλλογική σύμβαση ακυρώνεται, ενώ απολύονται και τα 470 μέλη του.

Γ. «11^η Σεπτεμβρίου – Η πίτα μεγαλώνει»

Αρχές του 1980. Δεκατρείς χιλιάδες μέλη του συνδικάτου ελεγκτών εναέριας κυκλοφορίας προχωρούν σε απεργία διαρκείας, διεκδικώντας καλύτερους μισθούς, συνταξιοδοτικά προνόμια και λιγότερες ώρες εργασίας. Ακριβώς 48 ώρες, μετά από την ανακοίνωση-τελεσίγραφό του, ο πρόεδρος των Η.Π.Α. Ρόναλντ Ρέιγκαν απολύει 11.345 ελεγκτές που συνέχισαν τις απεργιακές κινητοποιήσεις.¹² Είκοσι χρόνια μετά. Το σύστημα των αεροπορικών μεταφορών έχει ιδιωτικοποιηθεί και το προσωπικό έχει μειωθεί δραστικά. Για μία ολόκληρη εικοσαετία ο δημόσιος τομέας αποδιαιρθώνεται και ανατίθενται κρατικές αρμοδιότητες σε ιδιωτικές εταιρείες. Τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001 εκθέτουν ανεπανόρθωτα αυτή τη στρατηγική. Οι ραδιοεπικοινωνίες της αστυνομίας και πυροσβεστικής καταρρέουν, οι ελεγκτές εναέριας κυκλοφορίας δεν αντιλαμβάνονται την αλλαγή πορείας του αεροσκάφους και τα σημεία ελέγχου των αεροδρομίων είναι επανδρωμένα με ελάχιστο προσωπικό.

¹² Kathleen Scalch, *1981 Strike Leaves Legacy for American Workers*, NPR, Αύγουστος 2006.

14^η Σεπτεμβρίου 2001. Ο Πρόεδρος των Η.Π.Α Τζ. Μπους επισκέπτεται με τη συνοδεία πυροσβεστών και μελών των συνεργείων διάσωσης το «σημείο μηδέν». Για τους επόμενους μήνες ο Πρόεδρος των Η.Π.Α. περιόδευε σε δημόσιες υπηρεσίες (δημόσια σχολεία, πυροσβεστικούς σταθμούς, κέντρα ελέγχου και πρόληψης ασθενειών) αγκαλιάζοντας και ευχαριστώντας τους δημόσιους υπαλλήλους για τη συνεισφορά τους. Ο Μπους προσπάθησε με κάθε τρόπο να γίνει αρεστός στη κοινή γνώμη, διατυμπανίζοντας πως θα θέσει σε ισχύ ένα νέο «new deal». Βέβαια, όπως αποδείχθηκε, το σχέδιο της Αμερικανικής Κυβέρνησης δεν είχε καμία σχέση με το μοντέλο του Φράνκλιν Ρούζβελτ. Μέσα σε ένα ελάχιστο χρονικό διάστημα, με αλληπάλληλους διαγωνισμούς, υπογράφηκαν συμβάσεις εκατοντάδων δισεκατομμυρίων δολαρίων με ιδιωτικές εταιρείες που κάλυπταν μια τεράστια έκταση κρατικών λειτουργιών (φυλακές, εκπαίδευση, ΜΜΕ, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη).

Το σοκ της 11^{ης} Σεπτεμβρίου αποτέλεσε μια πρώτης τάξεως ευκαιρία για ριζική αναδιάρθρωση του μοντέλου όπου βασίστηκε η οικονομία των Η.Π.Α. Σε αντίθεση με την εφαρμοζόμενη νεοφιλελεύθερη στρατηγική του 1990, που στηρίχθηκε στην εκποίηση του δημόσιου τομέα, δημιουργήθηκε ένα νέο πεδίο σχεδιασμένο να υποστηρίξει την μεγέθυνση της κερδοφορίας του κεφαλαίου. Η διάχυτη αίσθηση του κινδύνου αποτέλεσε την ευκαιρία να γεννηθεί η βιομηχανία της Εθνικής Ασφάλειας πάνω σε ένα νέο κοινωνικό συμβόλαιο. Το κράτος ανέλαβε ρόλο ντίλερ και χιλιάδες προγράμματα διοχετεύτηκαν από το Υπουργείο Άμυνας και το Πεντάγωνο προς ιδιωτικές εταιρείες με τελικό στόχο την ιδιωτικοποιημένη εισβολή στο Ιράκ.

Το νέο πεδίο κερδοφορίας, που γεννήθηκε μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, άλλαξε ριζικά την αρχιτεκτονική του Αμερικανικού Καπιταλισμού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι μισθοί των CEO στη βιομηχανία της «ασφάλειας». Σύμφωνα με μελέτη του 2006, οι αμοιβές των CEO των τριάντα τεσσάρων κορυφαίων εταιρειών στο τομέα της άμυνας υπερδιπλασιάστηκαν, ενώ από το 2001 μέχρι το 2005 τα εισοδήματά τους αυξήθηκαν 108% κατά μέσο όρο.¹³ Αντιθέτως το μέσο εισόδημα ενός αμερικανικού νοικοκυριού την περίοδο 2000 –

¹³ Διαθέσιμη στο: <https://www.statista.com/statistics/200838/median-household-income-in-the-united-states/>

2005 μειώθηκε προσεγγιστικά κατά 3%.¹⁴ Έτσι λοιπόν, το σοκ της 11^{ης} Σεπτεμβρίου αποτέλεσε ευκαιρία. Πλήρης απορρύθμιση του κράτους και διεύρυνση των πεδίων κερδοφορίας του κεφαλαίου με αποτέλεσμα την αναδιανομή του πλούτου προς όφελος του 1%.

Δ. «Η ισπανική γρίπη – Δημόσια Υγεία»

102 χρόνια πριν, λίγο πριν το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Το πρώτο κύμα της ισπανικής γρίπης εμφανίζεται την άνοιξη του 1918. Βήχας, πονόλαιμος, φτέρνισμα, κάτι σαν εποχική γρίπη. Μέχρι όμως το φθινόπωρο της ίδιας χρονιάς, όπου το δεύτερο κύμα της γρίπης εμφανίστηκε. Οι επιστήμονες αδυνατούσαν να πιστέψουν ότι ήταν η ίδια γρίπη. Τα συμπτώματα ίδια, αλλά αποδείχθηκε θανατηφόρα. Η μετακίνηση στρατευμάτων κατά τον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο μετέδωσε τον ιό σε όλη την Ευρώπη.¹⁵ Η αρχικά ήπια φύση του παραπλάνησε τον επιστημονικό κόσμο και δε λήφθηκε κανένα προληπτικό μέτρο. Οι κοινωνίες ήταν απροστάτευτες απέναντι στην ισπανική γρίπη, γιατί κυρίως κανένας δεν είδε τη πανδημία να έρχεται.

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ο κόσμος είχε μόλις βγει από τη 2^η Βιομηχανική Επανάσταση. Όμως η δημόσια υγεία ήταν σχεδόν ανύπαρκτη. Η πλειοψηφία των γιατρών είτε δούλευε ατομικά, είτε χρηματοδοτούνταν από ιδρύματα ή θρησκευτικούς φορείς, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει πρόσβαση στην υγεία για ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού. Η δημόσια υγεία τότε, όπως και τώρα, δεν ήταν δικαίωμα για όλους. Βέβαια αξίζει να σημειωθεί πως η κυρίαρχη αντίληψη αντιμετώπιζε τους υποτελείς ως κατώτερη κατηγορία ανθρώπου. Άθλιο επίπεδο διαβίωσης, στοιβαγμένοι σε μικρά καταλύματα, εξοντωτικά ωράρια εργασίας. Για τις ελίτ, ο θάνατος ενός εργάτη από τύφο, χολέρα ή κάποια άλλη φονική ασθένεια οφειλόταν στη δική του αδυναμία να επιτύχει καλύτερο επίπεδο διαβίωσης. Στο

¹⁴ Sarah Anderson, John Cavanagh, Chuck Collins, Eric Benjamin, Executive Excess 2006: Defense and Oil Executives Cash in on Conflict, 13th Annual CEO Compensation Survey, Institute for Policy Studies - United for a Fair Economy, Ουάσιγκτον, 2006, σ.43-44.

¹⁵ Laura Spinney, *How the 1918 Flu Pandemic Revolutionized Public Health: Mass Death Changed How We Think About Illness, and Government's Role in Treating It*, Zócalo Public Square: Essay, Σεπτέμβριος 2017

πλαίσιο μιας επιδημίας, η δημόσια υγεία αναφερόταν στα μέτρα προστασίας των ελίτ από τη μόλυνση από κάποια ασθένεια¹⁴.

Η ισπανική γρίπη κόστισε τη ζωή σε περισσότερους από 50 εκατομμύρια ανθρώπους. Το μέγεθος και η έκταση της ανέτρεψε την αντίληψη των κυρίαρχων περί «ατομικής» ευθύνης. Στις αρχές του 1920 αρκετές αστικές κυβερνήσεις στράφηκαν στη στήριξη, ενίσχυση και δημιουργία συστημάτων υγείας για όλο τον πληθυσμό. Το μοντέλου του «Κεντρικού Δημόσιου Συστήματος Υγείας»¹⁵, που πρώτα η Σοβιετική Ένωση (1919 – Ρωσία) εγκαθίδρυσε, υιοθετήθηκε και ενισχύθηκε καθολικά από μεγάλα τμήματα της Ευρώπης.

Οι μεταβολές αυτές δεν ήρθαν ως θαύμα ή ως φυσικό φαινόμενο. Η απότομη στροφή της ιστορίας ήταν αποτέλεσμα των κοινωνικών συγκρούσεων που λάμβαναν χώρα εκείνη την εποχή. Το ξέσπασμα της ισπανικής γρίπης ήταν ένα αστάθμητο γεγονός που έδωσε μια νέα μορφή στη ταξική πάλη, δημιούργησε νέες κοινωνικές προτεραιότητες και παρήγαγε ένα νέο κοινωνικό συμβόλαιο.

Ενότητα 3: Η κρίση μπροστά μας

Το «Δόγμα του Σοκ» είναι η πολιτική στρατηγική που χρησιμοποιεί κρίσεις μεγάλης εμβέλειας ώστε να προωθήσει πολιτικές που συστηματικά διευρύνουν την ανισότητα, πλουτίζουν τις ελίτ και υπονομεύουν οποιονδήποτε άλλον. Σε στιγμές κρίσεων οι άνθρωποι τείνουν να εστιάζουν στις καθημερινές ανάγκες για να επιβιώσουν μέσα στην κρίση, όποια κι αν είναι, και επίσης εμπιστεύονται περισσότερο εκείνους που κατέχουν την εξουσία. Την ώρα της κρίσης δεν προσέχουμε όσο πρέπει το παιχνίδι της εξουσίας.¹⁶

- Ναόμι Κλάιν

¹⁴ Ο.π

¹⁵ Ο.π.

¹⁶ Naomi Klein, *Coronavirus Is the Perfect Disaster for Disaster Capitalism*, Vice, αναδημοσίευση: babylonia.gr, μτφ: Θεόφιλος Βανδώρος, Μάρτιος 2020

Σκέψη 1η. Τις τελευταίες δεκαετίες ολοένα και περισσότερο κυριαρχεί ο νεοφιλελεύθερος καπιταλισμός, με φανερά επιθετικά χαρακτηριστικά απέναντι στον κόσμο της εργασίας. Το μοντέλο αυτό κυριάρχησε στον δυτικό και όχι μόνο κόσμο στις αρχές της δεκαετίας του 1990, μετά και την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης και γρήγορα έγινε ηγεμονικό, εδραιώνοντας την κυριαρχία του κεφαλαίου, συρρικνώνοντας τις τάσεις αμφισβήτησής του.

Τον βασικότερο στόχο του νεοφιλελεύθερου υποδείγματος αποτελεί η «απορρύθμιση της αγοράς εργασίας». Δηλαδή η μείωση της διαπραγματευτικής δύναμης της εργασίας έναντι του κεφαλαίου. Αυτό αποτυπώνεται στη μείωση των μισθών, την ελαστικοποίηση της εργασίας, τη διάλυση εργασιακών δικαιωμάτων, την ποινικοποίηση της συνδικαλιστικής δράσης και συνολικά την πειθάρχηση στους νεοφιλελεύθερους κανόνες. Ταυτόχρονα, βασικό συστατικό του νεοφιλελεύθερου σχεδίου αποτελεί η ιδιωτικοποίηση τομέων του κράτους, στρατηγικών και μη. Με αυτόν τον τρόπο κρίσιμα τμήματα του κράτους και καθολικές κατακτήσεις συνιστούν ευκαιρία επέκτασης των πεδίων κερδοφορίας του κεφαλαίου. Επιπλέον, πλήττεται ο ίδιος ο κόσμος της εργασίας, καθώς σε μια σειρά τομείς που συνιστούσαν «δημόσιες και δωρεάν παροχές» η εισβολή της ιδιωτικής πρωτοβουλίας μεταβιβάζει το κόστος και το βάρος στους «από τα κάτω», συρρικνώνοντας τον κοινωνικό μισθό.

Το νεοφιλελεύθερο μοντέλο δεν αποτελεί ούτε «παράδοξο», ούτε «λάθος», αλλά αποτελεί τη μορφή που έχει λάβει ο σύγχρονος καπιταλισμός. Μια μορφή που αντιλαμβάνεται τις κρισιακές καταστάσεις ως στοίχημα, μία «ευκαιρία» για περαιτέρω ένταση της εκμετάλλευσης. Αυτό που αποτελεί για εμάς ένα αδιέξοδο, μια κατάσταση σοκ, για τον νεοφιλελευθερισμό αποτελεί μια χρυσή ευκαιρία για ριζική αναδιάρθρωση, ώστε να μπορέσει να ξαναχτίσει την ηγεμονία του πάνω σε νέες πιο στέρεες βάσεις. Βλέπουμε, λοιπόν, πώς ο νεοφιλελευθερισμός μετατρέπει ακόμα και τις τεράστιες φυσικές, ανθρωπιστικές καταστροφές, τις τρομοκρατικές ενέργειες, σε ευκαιρία για την ακόμα μεγαλύτερη εγκαθίδρυση της κυριαρχίας του. Συνεπώς, χωρίς καμία αμφιβολία, η σημερινή πραγματικότητα χρησιμοποιείται ήδη ως μιας πρώτης τάξεως ευκαιρία αναδιάταξης του σκηνικού.

Σκέψη 2η. Η σημερινή κατάσταση δείχνει τη ωμότητα του σύγχρονου καπιταλισμού. Χωρίς αμφιβολία, το δόγμα του νεοφιλελευθερισμού για την

αυτορρύθμιση της αγοράς και την υποχώρηση του δημόσιου χαρακτήρα αγαθών έναντι μεγάλων ιδιωτικών συμφερόντων έχει οδηγήσει – με κορυφαίο παράδειγμα, δυστυχώς, την υγειονομική κρίση που βιώνουμε – σε κόστος σε ανθρώπινες ζωές. Προφανώς, δεν έχει την αποκλειστική ευθύνη, καθώς αντιμετωπίζουμε ένα πρωτόγνωρο και πολύ επιθετικό ιό. Όμως, το γεγονός πως προτεραιότητα των υμνητών του και του πολιτικού προσωπικού που εφαρμόζει το νεοφιλελεύθερο δόγμα αποτελούσε η μεταφορά κάθε ανθρώπινης ανάγκης στη σφαίρα της αγοράς και του κέρδους, όξυνε τις ανισότητες, οδήγησε σε συρρίκνωση και υποβάθμιση των συστημάτων υγείας και καταδίκασε μεγάλο τμήμα του πληθυσμού σε αποκλεισμό από το δημόσιο ή ιδιωτικό σύστημα υγείας. Το κοινωνικό κράτος, ακόμα και σε προηγμένες χώρες, είναι διαλυμένο και χιλιάδες άνθρωποι βρίσκονται στο περιθώριο της δημόσιας και καθολικής μέριμνας. Σήμερα, μετά την ένταση της πανδημίας και τις χιλιάδες (και εκθετικά αυξανόμενες) απώλειες ανθρώπινων ζωών και το «πάγωμα» μεγάλου τμήματος της οικονομικής δραστηριότητας, ακόμα και φανατικοί οπαδοί του νεοφιλελευθερισμού ομνύουν στην κρατική προστασία και παρέμβαση.

Όμως, την ίδια στιγμή που η πανδημία εξαπλώνεται σε ολοένα και μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού, χιλιάδες άνθρωποι βρίσκονται εκτεθειμένοι καθημερινά. Αναφερόμαστε στους εργαζόμενους που παρά την απαγόρευση κυκλοφορίας σε μια σειρά από χώρες στοιβάζονται καθημερινά στους χώρους δουλειάς χωρίς καμία προστασία. Στο όνομα της αύξησης του κέρδους, το κεφάλαιο ρισκάρει καθημερινά τις ζωές χιλιάδων ανθρώπων αλλά και την εξάπλωση της νόσου.

Σκέψη 3^η. Στην Ελλάδα, γινόμαστε αυτόπτες μάρτυρες των συνεπειών της νεοφιλελεύθερης πολιτικής. Η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας προσπάθησε να πιάσει το νήμα εκεί του το άφησε το 2014. Πιστή στο δόγμα των ιδιωτικοποιήσεων προσπάθησε να παραδώσει στα ιδιωτικά συμφέροντα σημαντικά τμήματα του κράτους. Το Ε.Σ.Υ. βρέθηκε από πολύ νωρίς στο μάτι του κυκλώνα, αφού η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας έσπευσε από τις πρώτες της εξαγγελίες να ανακοινώσει την πρόθεση και τον σχεδιασμό της για την εκχώρηση τμημάτων της λειτουργίας των νοσοκομείων σε ιδιωτικές εταιρίες και διαγνωστικά κέντρα.

Η διαδικασία αυτή ανακόπηκε βίαια από το ξέσπασμα της πανδημίας. Η ίδια η φύση του covid-19 έθεσε το ερώτημα πόσες ΜΕΘ έχουμε, πόσους γιατρούς έχει

το Ε.Σ.Υ. Αυτόματα εγκαταλείφθηκε η νεοφιλελεύθερη στρατηγική της διάλυσης και ιδιωτικοποίησης του δημόσιου συστήματος υγείας και ορίστηκε ως ανάγκη η ενίσχυση του. Για μια ακόμα φορά, αποδεικνύεται περίτρανα πως το κεφαλαίο αναγκάζεται να υιοθετήσει μέτρα προς όφελος της κοινωνίας, με σκοπό να σωθούν ανθρώπινες ζωές, αλλά και να διασφαλίσει την ηγεμονία του και την ομαλή αναπαραγωγή του. Ταυτόχρονα όμως, γίνεται προσπάθεια τα μέτρα αυτά να υλοποιηθούν με το «μικρότερο δυνατό κόστος». Για παράδειγμα, η ενίσχυση του Ε.Σ.Υ αλλά και συνολικά η αντιμετώπιση της σημερινής κατάστασης κρύβει συνεχώς μέσα της τη στήριξη ιδιωτικών συμφερόντων (βλ. αύξηση αποζημίωσης ιδιωτικών ΜΕΘ, μηδενικές προσλήψεις γιατρών, συμβάσεις με ιδιωτικά κέντρα για διαγνωστικά τεστ).

Η κυβέρνηση προχωρά στην εφαρμογή μιας σειράς μέτρων για την αντιμετώπιση των συνεπειών της πανδημίας στην οικονομία και την κοινωνία. Δυστυχώς, όμως, γίνεται εύκολα αντιληπτό πως στόχος είναι η παγίωση ενός νέου καθεστώτος μέσα από την – πραγματικά – έκτακτη ανάγκη που βιώνουμε. Σε αντίθεση με σχεδόν όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, στην Ελλάδα επιδοτείται η λύση των συμβάσεων εργασίας, ελαστικοποιείται το ωράριο εργασίας (για 6 μήνες), δεν στηρίζεται το εισόδημα της τεράστιας κοινωνικής πλειοψηφίας, των εργαζόμενων, των ανέργων, των συνταξιούχων. Απεναντίας, όπως ιστορικά φαίνεται, έτσι και τώρα, η ΝΔ προσπαθεί να χρησιμοποιήσει την βαριά και πρωτόγνωρη κρίση που ζούμε για να προωθήσει το πραγματικό πολιτικό σχέδιο της και να αναδιαρθρώσει βίαια και χωρίς – σε πρώτο χρόνο – κοινωνικές αναταραχές, όλο το εργασιακό πλαίσιο.

Ενότητα 4: Ένας άλλος κόσμος είναι αναγκαίος και εφικτός

Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία πως η πραγματικότητα όπως θα διαμορφωθεί μετά το πέρας της υγειονομικής κρίσης, θα σημάνει έναν νέο γύρο όξυνσης της κοινωνικής σύγκρουσης. Το αποτέλεσμα αυτής θα κρίνει και ποιος εν τέλει θα κληθεί να αναλάβει το βάρος της επερχόμενης οικονομικής κρίσης. Την κρίση ή θα την πληρώσουν τα λαϊκά στρώματα, ο κόσμος της εργασίας, η νεολαία, οι μικρομεσαίοι και οι ελεύθεροι επαγγελματίες ή το βάρος της θα πέσει στους «από

πάνω», στους οικονομικά ισχυρούς. Το αποτέλεσμα δεν έχει κριθεί ακόμη. Η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας έχει επιλέξει να μεταφέρει τη λογική της «ανοσίας της αγέλης» στην οικονομία, με στόχο να στηρίξει τα μεγάλα οικονομικά συμφέροντα και να ενισχύσει τις σχέσεις με τα διαπλεκόμενα δίκτυα που έχει χτίσει. Να μην επιτρέψουμε το τέλος της πανδημίας, να αποτελέσει και την αρχή μιας νέας, πιο βαθιάς οικονομικής κρίσης, τα βάρη της οποίας θα ξαναπέσουν στις πλάτες μας. Η αριστερά οφείλει στη σημερινή συγκυρία να θέσει ερωτήματα και να λάβει θέσεις μάχης.

Μεγάλο τμήμα των κοινωνιών θεωρούνταν αναλώσιμο και ανάξιο να έχει πρόσβαση σε κοινωνικά αγαθά, όπως η Υγεία, η Παιδεία. Η σημερινή κρίση όμως έχει θέσει τις σύγχρονες κοινωνίες και την πολιτική εξουσία προ των ευθυνών τους. Είναι ευθύνη του κράτους, των κοινωνικών δομών του και της κοινωνίας, ευρύτερα, να προστατέψει τους πιο αδύναμους και να αναπτύσσει την κινητικότητα της στην κατεύθυνση της άμβλυνσης των ανισοτήτων και των αποκλεισμών. Την εποχή του κοινωνικού δαρβινισμού και του ατομικισμού, αυτή η κρίση έρχεται να επαναφέρει τη συλλογικότητα στο προσκήνιο. Από την κρίση αυτή θα βγούμε όλοι μαζί.

Πρέπει, όμως, να βγούμε από την υγειονομική κρίση με τα χρήσιμα συμπεράσματα που δεν θα επιτρέψουν σε κανέναν καλοθελητή να χρησιμοποιήσει την κρίση για να εφαρμόσει ένα πολιτικό σχέδιο που επιτίθεται στο κοινωνική πλειοψηφία. Να καταλάβουμε πως το νεοφιλελεύθερο μοντέλο μπορεί να κατάφερε να κατασκευάσει όπλα μαζικής καταστροφής και, μετά, να ανακαλύψει τον τρόπο προφύλαξης από αυτά, αλλά δεν κατάφερε να προστατέψει τον πληθυσμό από μια πανδημία, που ήταν μαθηματικά βέβαιο πως θα συνέβαινε, όπως αναφέρουν οι επιστήμονες - επιδημιολόγοι. Αυτό το πολυδαίδαλο και απάνθρωπο σύστημα είναι η πηγή που γεννά ανισότητες, καταπιεστές και καταπιεσμένους, που διαχωρίζει τον κόσμο σε φτωχούς και πλούσιους. Το σύστημα που έχει προκαλέσει την κλιματική κρίση, βάζοντας τα κέρδη των πολυεθνικών πάνω από το περιβάλλον και οδηγεί τον πλανήτη στην κατάρρευση. Το σύστημα που, ακόμη και στις συνθήκες παγκόσμιας επιδημίας, το κέρδος έχει τον πρώτο λόγο, ακόμα και αν στο τέλος η ζωή θα νικήσει – ευτυχώς.

Το 99% δεν μπορεί να στέκεται άπραγο απέναντι στην επίθεση που δέχεται και θα ενταθεί με αφορμή την επερχόμενη οικονομική κρίση. Απέναντι στον ιό είμαστε όλοι και όλες ίσοι και ίσες. Δεν έχουν, όμως, όλοι οι άνθρωποι την ίδια

ισότητα απέναντι στη ζωή και στο θάνατο, καθώς η πρόσβαση στο σύστημα υγείας είναι πολυτέλεια για κάποιους. Το δικαίωμα για μια ζωή με αξιοπρέπεια δεν ισχύει για όλους τους ανθρώπους.

Για να μην ξαναζήσουμε μια ακόμα πιο έντονη κρίση, πρέπει να διεκδικήσουμε την εφαρμογή πολιτικών υπέρ της κοινωνικής πλειοψηφίας. Σήμερα, λοιπόν, πρέπει να προτάξουμε την αλληλεγγύη, τη στήριξη της εργασίας και την ενδυνάμωση του κοινωνικού κράτους και τη δυνατότητα καθολικής πρόσβασης σε αυτό. Ήρθε η ώρα να μιλήσουμε και να διεκδικήσουμε την αύξηση των φορολογικών βαρών για το κεφάλαιο, τις κρατικοποιήσεις στρατηγικών τομέων στην οικονομία, την αύξηση των μισθών για να στηρίξουμε την κοινωνική πλειοψηφία. Να υπάρξει τομή στο συνεχές της υπερσυσσώρευσης πλούτου και ισχύος στους λίγους εις βάρος των πολλών. Έτσι ανοίγουμε το δρόμο για την αμφισβήτηση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και οργάνωσης των κοινωνιών.

Να υπερασπιστούμε την ανθρώπινη ζωή αμφισβητώντας τον νεοφιλελευθερισμό.